

GIJ ZIJT EEN BLOEM

Gij zijt een bloem, — en 'k ben alléén met u,
ten vroegsten uchtend, gij, een nuchter teeken.
Naauw gaat de nacht op kuisch ontwaken bleeken;
geen adem nog, die luw'.

Nog ongeraakt de stolp der horizonnen.
Slechts in het trilloos treuzelen, dat wacht
op blanker welken van den tragen nacht,
uw roerelooze zonne.

Gij staat, en straalloos waezmend, o pateen;
en, doet de dag u donkeren, mijn roze,
nóg staat ge in 't dage' aan eigen licht te blozen
waar 'k sta, met u alleen;

met u alleen die van uw blonden luister,
gij blinde, een ongeweten zonne zijt;
waar 'k van me-zelven lijd,
ik, in het veilig duister.

Karel van de Woestijne

Uit: *God aan zee*, 1926.

D E SLEUTEL

“GIJ ZIJT EEN BLOEM” VAN KAREL VAN DE WOESTIJNE

PAUL CLAES

Op de vraag wie de grootste Vlaamse dichter was, verzuchtte Paul van Ostaijen: “Van de Woestijne, eilaes”.

De boutade (ingegeven door het fameuze “Victor Hugo, hélas” van André Gide) ver-raadt hoe moeilijk het voor de modernist was de symbolist naar waarde te schatten. De kloof gaapt misschien nog meer voor een hedendaags lezer. Wie de fin-de-siècle-nostalgie van de vroege verzen nog kan navoelen, wordt vaak afgeschrikt door hun doorwrochte zegging. De late verzen zijn simpeler van taal, maar hun symboliek lijkt vaak ondoorgrondelijk.

Dat bewijst dit gedicht uit *God aan zee*, het tweede deel van *Wiekslag om de kim*, een poëtisch drieluik over een mystieke opgang. *Gij zijt een bloem* is het openingsvers van de vijfde en laatste cyclus, die eveneens *God aan zee* heet.

Het hermetische gedicht heeft nog maar weinig exegeten geïnspireerd. In 1935 dacht de literatuurhistoricus Mathieu Rutten dat het was gericht tot de roos als symbool voor de vrouw van de dichter, die zelf een teken van Gods aanwezigheid zou zijn. In 2003 verwierp Van de Woestijne-biograaf Peter Theunynck deze duiding: volgens hem speelt het gedicht zich eerder af in een kerk dan in een slaapkamer. Voor de fantast Jacob Groot in 2007 is de “vervrouwelijkte aangesprokene zowel God als de zee”.

Het decor is kennelijk een ochtendlijke hemel. Het tweede vers noemt de “uchtend”, het derde en het zevende de nacht, het vijfde horizonnen, het achtste en het veertiende de zon, het tiende de dag. Het eerste vers is een variant op het bekende “Ik ben met u alleen, o Venus, felle star” uit *De modderen man*, het eerste deel van *Wiekslag om*

de kim. Dat gedicht verbeeldt de morgenster Venus als een bloem: “alleen ten hemel-
tuine een helle roos, / een vurig-felle roos in Stille’s donkren lande.” Zou de roos mis-
schien ook hier voor een hemellichaam staan? Om die vraag te beantwoorden moeten
we de verzen woord voor woord herlezen.

Het gedicht begint als een middeleeuws dageraadslid. Zoals in het genre gebrui-
kelijk zijn een ik en een gij alleen bij elkaar in de ochtend. Het vroege tijdstip wordt
nader omschreven in het derde en het vierde vers. De nacht verbleekt “naauw” (nau-
welijks, nog bijna niet) door het licht. Er is nog geen zachte wind (“adem”) die zoel zou
kunnen waaien (“luwe”).

De gij wordt toegesproken als een bloem, het vrouwelijke symbool bij uitstek. Toch
is het voorbarig de figuur gelijk te stellen met de geliefde of de echtgenote. Uit de derde
strofe blijkt immers dat de spreker en de aangesprokene niet samen in bed liggen,
zoals we in een dageraadslid zouden verwachten, maar tegenover elkaar staan. Het
“kuisch ontwaken” in het derde vers sluit een voorafgaande liefdesslaap uit.

Wie of wat is deze bloem dan wel? De dichter noemt haar een “nuchter teeken”. Het
adjectief “nuchter” betekent hier “ochtendlijk”, door associatie met “(n)uchtend”. We
vinden het woord in die archaische zin bij klassieke dichters als Hooft en Vondel, maar
later ook nog bij Staring en Beets. Deze bloem is dus een ochtendbloem.

Het woord “teeken” is typisch voor de symbolist, die dingen niet zozeer als zuivere
objecten, maar als zinnebeelden beschouwt. In het kader van een bundel en een cyclus
die allebei *God aan zee* heten, is het niet zo vergezocht te denken aan een teken van
Gods aanwezigheid. De kladversie “gode-teeken” voor “nuchter teeken” bevestigt die
veronderstelling.

De tweede strofe roept de nog duistere hemelsfeer op: de “stolp der horizonnen”,
die “nog ongeraakt” is door het licht. Het “blanker welken van den tragen nacht”
beschrijft de dageraad als een verblekend verkwijnen van de nacht. Geen sidderende
verwachting gaat de zonsopgang vooraf, maar een “trilloos treuzelen”. Het nadrukke-
lijk vooropgeplaatste “Slechts” is te verbinden met “uw roerelooze zonne”: in plaats
van de rijzende zon staat in de ochtend alleen een onbeweeglijke zon. De gij wordt voor
de derde maal omschreven, nu niet als bloem of teken, maar als hemellichaam.

Wie het raadsel nog niet heeft ontsluit, krijgt in de derde strofe een nieuwe aan-
wijzing. Hier heet de toegesprokene een pateen. In de katholieke liturgie is dat het hos-
tieschoteltje: de vergulde schijf waarop de hostie wordt gelegd bij de eucharistievie-
ring. Een soortgelijke pateen wordt door de gelovigen gekust tijdens de offergang. Zij
ligt dan niet op de kelk, maar “staat” rechtop in de hand van de priester.

Het ronde, glanzende voorwerp verraadt de identiteit van het ochtendlijk hemelli-
chaam. Het gaat om de volle maan. Die “staat” aan de westelijke hemel tegenover de
nog niet gerezen zon. Zij is “straalloos waezemd”, aangezien ze in de ochtend geen

stralend licht, maar alleen een wazig schijnsel afgeeft. Hoewel de dag haar weldra zal verduisteren, bloost ze nu nog “in ’t dage(n)” van de dageraad.

Romantische dichters vergelijken de maan graag met een bloem. Victor Hugo noemt haar in *Novembre* (uit *Les Orientales*) “la fleur qui s’ouvre aux tièdes nuits d’été”, Kloos in een bekend sonnet een “vreemde bloesem zonder vrucht”, Hélène Swarth in *Poëzie* (1908) een “Reinblanke roos in ’t wijde blauw ontloken”. Het adjectief “reinblanke” herinnert eraan dat de maan gewijd is aan de maagdelijke, dus kuisse godin Diana.

De vierde en laatste strofe bevestigt deze hypothese. De “blonde luister” van de maan is een cliché. Het slotvers “ik, in het veilig duister” suggereert dat de ik naar haar kijkt vanuit het venster van zijn besloten kamer. Een parallele situatie vinden we in *Weer staat mijn venster open op de nacht* uit *De modderen man*. In de laatste verzen van dat gedicht ziet de dichter de morgenmaan ondergaan: “En hooploos-zoet zie ’k ’t blaauwe licht verbleeken / der trage maan, die daalt...”

Moeilijk is de wending: “met u alleen die van uw blonden luister, / gij blinde, een ongeweten zonne zijt”. Het vooruitgeschoven “van uw blonden luister” hoort bij “ongeweten”, en “ongeweten van” betekent enigszins gallicistisch “niet geweten door”. We moeten dus begrijpen: “met u alleen, die een zon zijt waarvan uw blonde luister geen weet heeft”.

De maan is zonder het zelf te beseffen de zon van de nacht. Zij is dus “blind” voor de eigen pracht. Haar lichtschijn staat tegenover het duister waarin de dichter lijdt aan zijn zelfbewustzijn. Dat hij het duister “veilig” noemt, duidt erop dat hij zich nog niet in het gevaarlijke licht van Gods aanwezigheid durft te wagen.

Het gehele gedicht symboliseert de drie stadia van de mystieke opgang naar het licht. Het eerste stadium is de duistere nacht, waarin de in zichzelf besloten mens lijdt. Het tweede is de ochtendmaan, die met haar schijnsel de zon voorafbeeldt, maar zich haar staat van verlichting nog niet bewust is. Het derde is het stralende zonlicht, waarin God zich aan de mens zal openbaren.

Nu pas wordt duidelijk waarom dit gedicht zo raadselachtig is. De onbekende God verbergt zich nog. Wij zien hem alleen door de duistere spiegel van de maan. Dat teken moeten wij duiden om het mystieke licht te aanschouwen.